

İsmâil Rusûhî Efendi'nin Şerh-i Kaside-i Taiyyesi'nden Bazı Beyitler Üzerine

Some Verses From İsmâil Rusûhî Efendi's Commentary On The Poem of The Mystic Letters

Doktora Öğrencisi, Ümran AKGEDİK

Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Selçuk University Department of Turkish Language and Literature
umranakgedik@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4350-8096

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 10.04.2024
Kabul Tarihi / Accepted : 15.05.2024
Yayın Tarihi / Published : 30.06.2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Haziran / June
Cilt / Volume: 2 • Sayı / Issue: 1 • Sayfa / Pages: 29-41

Atf / Cite as

AKGEDİK, Ü., (2024). İsmâil Rusûhî Efendi'nin Şerh-i Kaside-i Taiyyesi'nden Bazı Beyitler Üzerine, Lisânî İlimler Dergisi, 2(1), 29-41.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

LİDER, Lisânî İlimler Dergisi, uluslararası, bilimsel ve hakemli bir dergidir. Tüm hakları saklıdır.
Journal of Linguistic Studies is an international, scientific and peer-reviewed journal.
All rights reserved.

Öz: 16. yüzyılda Ankara'da doğmuş olan Mevlevî şeyhi ve Mesnevî şârihi olan İsmâil Rusûhî Ankaravî, önemli mutasavvıflardandır. Doğum tarihi net olarak bilinmemekle birlikte Kanuni Sultan Süleyman döneminden hemen sonra dünyaya gelmiş olduğu rivayetlerde geçmektedir. Ankaravî, Bayramiyye, Halvetiyye ve son olarak da Mevleviyye tarikatına intisap etmiştir.

İsmâil Rusûhî Ankaravî'nin birçok eserleri vardır. Bu eserler arasında Mesnevî ile ilgili eserleri, İbnü'l Fâriz'ın eserlerinin şerhleri, tasavvufî eserler gibi ön plana çıkan eserleri mevcuttur. Bu çalışmaya konu olan İbnü'l Fâriz'ın "Kasîde-i Tâiyye" sine yazmış olduğu "el-Makâsîd-ı aliyye fî şerhi't-Tâiyye" isimli şerhidir. Eser, önsöz, mukaddime, "Kaside-i Tâiyye Şerhi, ekler ve indeksler olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Eserin önsözünde, İbnü'l Fâriz, İsmâil Ankaravî ve Şârihin Önsözü olmak üzere 3 alt başlıkta bilgiler sunmaktadır. Akabinde mukaddime bölümünde "vücut, isim ve sıfatlar, hazarât-ı hams, ıstılahlar, bazı tasavvufî kavramlar, ilâhî muhabbet ve ilâhî muhabbetle maddî şarap arasındaki benzerlikler" hakkında bilgi

sunmaktadır. Kaside-i Tâiyye Şerhi isimli başlıkta ise 752 beyitten müteşekkil olan kasidenin beyitlerini çoğunlukla tek tek bazen de anlam ve konu bütünlüğü açısından birkaç beyti birleştirilerek şerh yapmıştır. Ekler bölümünde, metnin sadeleştirilmiş halinden bir örnek verilerek indeks kısmına geçilmektedir. Bu bölümde ise âyetler, hadisler, kibâr-ı kelâm, görüntüler ve dizin kısmı bulunmaktadır.

Bu çalışmaya örneklem olarak alınan 3.beyit, 49.beyit, 71.beyit, 242.beyit ve son olarak 350.beyit olmak üzere 5 beyit alınmıştır. Kitapta bu Arapça beyitlerin okunuşları olmadığından dolayı öncelikle beyitlerin okunuşlarına yer verilmiştir. Daha sonra beyitlerin anlamı verilerek beyitler tasavvufî açıdan yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilim camiasına faydalı olmasını temenni ediyorum.

Anahtar Kelimeler: İsmâil Rusûhî Ankaravî, Kaside-i Tâiyye, Tasavvuf, Şerh, Arapça.

Abstract: İsmâil Rusûhî Ankaravî, a Mevlevî sheikh and commentator of the Masnavi, was born in Ankara in the 16th century and is considered a significant mystic. Although his exact birth date is unknown, it is rumored that he was born just after the reign of Sultan Suleiman the Magnificent. Ankaravî joined the Bayramiyye, Halvetiyye, and finally the Mevlevî orders.

İsmâil Rusûhî Ankaravî has many works. Among these, his notable works include commentaries related to the Masnavi, explanations of Ibn al-Farid's works, and other mystical writings. The focus of this discussion is his commentary on Ibn al-Farid's "Poem of the Mystic Letters," titled "el-Makâsîd-ı aliyye fî şerhi't-Tâiyye." The work consists of five main sections: the foreword, an introduction, a commentary on the "Poem of the Mystic Letters," appendices, and indexes. The foreword includes subsections on Ibn al-Farid, İsmâil Ankaravî, and the commentator's introduction. The introduction section provides information on existence, names and attributes, the five divine presences, technical terms, some mystical concepts, divine love, and the similarities between divine love and material wine. In the section titled "Commentary on the Poem of the Mystic Letters," the commentary covers the 752 verses of the poem, often examining them individually but sometimes grouping several verses together for thematic coherence. The appendices include a simplified version of the text leading into the index section, which contains verses, hadiths, significant statements, images, and an index.

As examples for this study, verses 3, 49, 71, 242, and 350 have been selected. Since the book does not provide the readings of these Arabic verses, their readings are first presented, followed by their meanings and a mystical interpretation. I hope this work will be beneficial to the academic community.

Keywords: İsmâil Rusûhî Ankaravî, Kaside-i Tâiyye, Sufism, Commentary, Arabic.

Giriş

İsmâil Rusûhî Ankaravî (d. ? – ö. 1631), 16. yüzyılda Ankara'da doğmuş olup, doğum tarihi kesin olarak belirlenememiştir. İlk eğitimini Ankara'da almış ve şer'i ilimlere ilgi duymuştur. Tasavvuf yoluna girmeden önce İslam hukukunu ve diğer şer'i ilimleri öğrenmiştir. Arapça ve Farsça bilgisini geliştirmiş ve bu dillerde eserler yazacak düzeyde ileri seviyeye ulaşmıştır. Sonrasında, Ankara ve çevresinde yaygın olan Bayramiyye tarikatına katılmış ve zamanla bu tarikatta şeyhlik makamına yükselmiştir. Ayrıca Halvetiyye tarikatından da icazet almıştır. Bayramiyye tarikatında şeyhlik görevini sürdürürken gözlerinde rahatsızlık başlamıştır. Tedavi amacıyla gittiği Konya'da, Mevlevî dergâhında Bostan Çelebi adlı bir şeyh ile tanışmış ve onun teşvikiyle Mevleviyye tarikatına intisap etmiştir (Yetik: 1991: s. 211).

İsmâil Rusûhî Ankaravî, Mesnevî'nin şârihi olarak bilinir. Ankaravî, Mesnevî'nin anlaşılması ve yorumlanması konusunda derin bir bilgiye sahipti ve eseri tefsir etmiştir. Bu yorumlar, Mesnevî'nin mistik ve felsefi içeriğini açıklamak, anlamak ve içselleştirmek isteyenler için önemli bir kaynak olmuştur.

Ankaravî'nin Mevlevîlik geleneği içinde önemli bir yeri vardır ve Mevlevî tarikatının öğretilerini hem teorik hem de pratik düzeyde aktarmıştır. Onun şerhleri ve yorumları, Mevlevîlik geleneğinin derinliğini anlamak ve yaşamak isteyenler için kılavuz niteliğindedir. Ankaravî'nin hem Mevlevîlik hem de tasavvuf düşüncesi üzerine yaptığı katkılar, İslam düşüncesinin gelişiminde ve Mevlevî geleneğinin devamında önemli bir rol oynamıştır.

İsmail Rusûhî Ankaravî'nin kaleme aldığı birçok eserler vardır. Hepsini burada zikretmek mümkün olmamakla birlikte ön plana çıkan eserleri arasında Mesnevî ile ilgili eserleri, İbnü'l-Fârız'ın eserlerinin şerhleri, tasavvufî eserler, tefsire dair eserler vb. alanlarda birçok çalışmaları vardır.

Bu çalışmada İsmail Ankaravî'nin "el-Makâsıd-ı aliyye fî şerhi't-Tâiyye" isimli bu eseri İbnü'l-Fârız'ın "Kasîde-i Tâiyye" sine yazılmış olan bir şerhtir. Ankaravî, eserine bir önsözle başlamaktadır. Akabinde Mukaddime bölümünde, şerhini yapacağı eserin doğru bir şekilde okur tarafından anlaşılması için "vücut, isim ve sıfatlar, hazarât-ı hams, istilahlar, bazı tasavvufî kavramlar, ilâhî muhabbet ve ilâhî muhabbetle maddî şarap arasındaki benzerlikler" hakkında bilgi sunmaktadır. Daha sonra "Kaside-i Tâiyye Şerhi" bölümünde ise 752 beyitten müteşekkil olan kasideyi, genellikle tek tek bazen de birkaç beyti birleştirerek şerh etmektedir.

Ankaravî'nin beyitlerin şerhinde izlediği yol, "Lügatler, İ'rab, Mânâ ve Tahkîk" olmak üzere üç safhada beyitleri şerh etmektedir. Lügat kısmında geçen kelimelerin anlamları ve kökenleri üzerinde durmakta; i'rab kısmında

ise beyitte yer alan kelimelerin Arapça nahiv bilgisi açısından çözümlemesini yapmaktadır. Beyit hakkında detaylı açıklamayı ise mânâ ve tahkik bölümünde zikretmektedir.

Çalışmaya alınan beyitler 3. beyit (Gönül mü göz mü?) , 49. beyit (Aşk belası nimettir.), 71. beyit (Allah Âdemi'i kendi suretinden yarattı.), 242. beyit (Her güzellik O'ndandır.) ve sonuncusu 350. beyit (Kahrın da hoş lütfun da.) olmak üzere toplamda 5 beyit incelemeye tabi tutulmuştur.

Bu çalışmada beyitler seçilirken aşk, kâinatın yaratıcısı ebedi ve ezeli olan Allah, yarattığı varlıklardan eşref-i kâmil olan insan ve var olan her bir güzelliğin onun yansıması olduğunun birer göstergesi sayılabilecek olan konular çerçevesindeki beyitler ele alınmıştır.

Seçilen beyitlerin okunuşları kaynak kitapta yoktur. Tarafımızca ilk olarak beyitlerin okunuşları verilmiştir. Ardından beyitlerin manası, kaynak kitaba sadık kalınarak verilmiştir. Daha sonra bu beyitler tasavvufî açıdan şerh edilmeye çalışılmıştır.

Beyitler ve Beyitlerin Şerhi

3.Beyit

وَبِالْحَدِّقَةِ اسْتَغْنَيْتُ عَنْ قَدَحِي . . . وَمِنْ شَمَائِلِهَا لَا عَنْ شَمُولِي نَشْوَتِي

Beyit:

Ve bi'l-hadekati isteğneytü an kadehi

Ve min şemâyilihâ lâ an şemûlî neşveti

Gönül mü göz mü?

Mânâ: Gözüm Zât'ın cemâlini müşâhede ettiği için kadehimden yüz çevirdim. Zîrâ benim neşvem ve sarhoşluğum o hazretin zâtının ve sıfatlarının tabiatındandır, şaraptan değildir. Şaraptan murad şekil güzelliğidir.¹

Beyitte Allah'ın zâtı ve sıfatları karşısında adeta şarap içen bir kimsenin şarabın vermiş olduğu o sarhoşluk gibi tasavvuf ehli de bu İlahi aşk karşısında kendinden geçmiştir, sarhoş olmuştur ve sonunda yokluk makamına ulaşmıştır.

1 Beyitlerin manası için bkz. (Mehmet DEMİRCİ (2008), Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi-Makâsıd-ı Alıyye fî Şerhi't-Taiyye- İsmail Rusûhî Ankaravî, İstanbul: Vefa Yayınları)

“Kadeh”, “şarap”, “neşve” kavramlarına kısaca değinmek gerekirse; tasavvufta “kadeh” müridin kalbidir. Yani Allah aşkıyla yanan bir kişinin kalbini temsil eder. Şarap ile kastedilen “İlâhî aşk”tır. Neşve ise; Allah aşkıyla kendinden geçen bir kimse için kullanılan bir kavramdır (Kurnaz, 1996, s. 152).

Tasavvufî perspektifte, gönül bir ayna olarak kabul edilir ve bu ayna üzerinden Tanrı'nın tecellisi görülür. Tasavvuf öğretisinde, gönle büyük bir önem atfedilir. İnsan, tüm evrenin özü olduğuna göre, insanın gerçekliği de gönülde bulunur. Gönül ehli veya ehl-i dil olarak adlandırılan kişiler, gönüldeki gerçeği anlayan kimselerdir (Pala, 2017, s. 168).

Gönül, herhangi bir durumda bulunsa dahi, onun gerçek anlamını sadece aşk sultanının alabileceği veya aşk askerinin yağmalayabileceği bir alan olarak kabul edilir. Gönül, aşk ateşiyle yanmadığı takdirde sürekli bir karanlığa mahkum ve ilâhî nuru eksik bir durumdadır. Tasavvuf ehli, her an ve her yerde Allah'ın hikmetini, sanatını, kudretini ve sıfatlarının tecellisini görmeyi arzular. Allah'ın Rahman ismi ile gönül arasında özel bir ilişki bulunmaktadır; Rahman, kalbin yumuşaklığı olarak anlaşılır ve gönül terimi genellikle “rahmet ve yumuşaklık” anlamlarında kullanılır. Bu durum, gönülde Rahman isminin tecellisinin mevcut olduğunu gösterir. İmanın ve küfrün odak noktası kalptir. Kalp, iman nuruyla aydınlandığında, gönül bu nur ile dolup taşar; ancak, inkâra ve küfre yönelirse, bu durumda nefis etkilidir. Gönül, yüce değerlere, nefis ise düşük ve maddi arzulara yönelir. Gönül, metaforik olarak Tur Dağı'na benzetilir, zira Hz. Mûsâ'ya Cenâb-ı Hakk'ın tecellisi bu dağda gerçekleşmiştir. Özellikle âşık olan kişinin kalbinde, ilâhî tecellî her an ortaya çıkabilir. Zaman zaman bir kuş, bülbül, gonca, gül ve gül bahçesi sembollerini içeren gönül, arif kişiyi çeşitlilikten birliğin sırrına, dünyevi varlıklardan ilâhî varlığa ulaştırarak manevi çilede maşukuna kavuşturabilir. Gönül, bir bakıma bir içki mekânını andırır; bu mekânda aşk şarabı içilerek manevi bir sarhoşluk yaşanır. Meyhâneci veya sâkî, mürşid yani olgun insanın temsilcisidir ve şarap ise İlâhî aşkın sembolüdür (Kurnaz, 1996, s. 151).

Allah'a dönük tüm dış yönelimlerin odağı, Hz. İbrahim'in inşa ettiği Kâbe gibi maddi bir mekânsa, içsel yönelimlerin odak noktası da kalptir. Bu iki odak noktası arasında bir benzerlik vardır: biri maddi düzeyde, diğeri ise manevi düzeyde Kâbe niteliğindedir. Allah'a ibadet için kurulan ev, Kâbe gibi maddi bir mekân olarak nitelendirildiği gibi, insanın özünü oluşturan içsel boyut olan kalp de Allah'a iman için bir merkezdir. Gönül, Allah'a olan sevgisiyle dolar, ancak kadın, altın, para, şöhret, ev, çocuk, araba, villa gibi dünyevi nesnelere değer vermediğinde Kâbe'ye benzer hale gelir; aksine durumda ise gönül, Kâbe değil, putlara tapılan bir mekân haline gelir (Cebecioğlu, 2009, s. 122).

Maddi göz kör olabilir. Ancak gönül gözü her zaman açıktır her daim görür. Her insan bakar ancak baktığını göremez. Çünkü bakmak ve görmek birbirinden farklı iki kavramdır. Bakmak, bir nesneye veya bir kişiye olan yüzeysel bir bakıştır. Görmek ise daha kapsamlı bir kavramdır. Görmek; aklın, kalbin, ruhun birlikte karar verme neticesinde zuhur eder.

Gönül gözüyle, maddi gözle bakıp da görülmeyen şeyler görülür. Gönül gerçeklerin yaşandığı yerdir. Gönül gözü ise bu gerçeklerin aktarıldığı ilâhi bakıştır. Bu düşünceyi destekleyecek olan bir düşünür İmam Gazali'dir. İmam Gazali de kalp gözüyle yani sezgi ile bilgilerin kalbe doğrudan aktarıldığını savunur.

Gönül, tasavvufta Allah'a açılan bir kapıdır. Gönlün yıkılması, kırılması demek Allah yolunda açılmış olan bu kapının kapanmasıdır. Tıpkı aşksız kalan bir gönlün virane olması gibi aşksız kalan insanda yaratılış amacından uzaklaşır. Bundan dolayı "gönül" tasavvufta çok kıymetlidir. Çünkü gönül, Allah'ın tecelli ettiği yerdir.

Şayet göz, gördüğüne inanır oysa gönül sezgiyle, duyguyla, ilâhî bir hissiyatla her şeye baktığı için yalan söyleyemez, yanlış düşünemez ve yanılma payı yoktur. Bu bağlamda "Mâ kezebe-l fu-âdu mâ raâ" (Necm suresi 11. ayet) ayetiyle açıklamak gerekirse "Gözünün gördüğünü gönlü yalanlamadı." meali bu açıklamayı destekleyecek niteliktedir.

Peygamber Efendimiz kalbin önemini şöyle belirtir: "*Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa, bütün vücut iyi olur; bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalptir.*" hadisinden yola çıkarak şüphesiz ki zikir gönülle yapılır, iman, ibadet ancak gönülle olur. Beden ölür ve toprağa girdikten sonra çürür, yok olur. Oysa gönül öyle değildir. Gönül ebedidir. Her şey gönülden mütekevindir. Eğer ki kişi gönlünü Allah yoluna adamayıp dış dünyasını süslemekle uğraşırsa tıpkı gönlü viran olmuş bir kişinin pis olan evini temizleyip dışını süslemesine benzer. Oysa evin dışının temiz olduğu gibi içinin de temiz olması daha efdaldir.

Beyitte, şekil güzelliğine değil asıl olan kalp güzelliğine vurgu yapılmıştır. Önemli olan dış güzellik değildir. Dış güzellik gelip geçicidir. Kalıcı olan ise gönüldür. Göz, dış güzellik karşısında yanılabilir ancak gönül hiçbir zaman yanılmaz. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) "Allah sizin suretinize ve mallarınıza değil, kalplerinize ve amellerinize bakar." hadisi bu yorumları desteklemektedir.

49.Beyit

وَمِنْكَ شَقَايِي بَلْ بِلَايِي مَنَّةً
وَفِيكَ لِبَاسِي الْبُؤْسِ أَسْبَغُ نَعْمَةً

Beyit:

Ve minki şekâyî bel belâyî minnetun

Ve fîki libâsî'l bu'se esbağü ni'metun

Aşk belası nimettir.

Mânâ: Senin vuslatından benim mahrum olmam, aşk ve muhabbette benim belâm belki de benim için büyük bir nimettir. Zîrâ benim murâdım sana kavuşmaktır. Senin murâdın benim hicran ve mahrumiyetim ise senin murâdın üzre olmak bana büyük nimettir. Senin sevginde meşakkat ve fakr elbisesi nimetin en büyüğüdür.

Belâ kelimesinin iki farklı anlamı vardır: Birincisi gam, keder, sıkıntı anlamında olup ikincisi Arapçada “evet” anlamına gelmekte olup “Kalû Belâ” ile anlam oyunu çerçevesinde de kullanılır.

Âşıklar ve Hak yolunda olan kimselerin çektikleri belâ onlar için büyük bir nimettir. Sevgiliye giden yollar hep dikenlidir, meşakkatlidir. Âşık ise bu yolları başarılı bir şekilde geçip muradına nail olmak ister. Âşıklar, sevgilinin yolunda çekilen acı, keder, sıkıntıları hep Allah'tan isterler, aşk yolunda çekilen bu sıkıntıları Allah'ın kendilerine vermeleri için yalvarıp dua ederler. Hiçbir zaman sevgiliye kavuşmak istemezler. Çünkü âşıklar, çektikleri bu sıkıntılar sayesinde olgunlaşırlar, kemâle ererler. Tasavvufta bunu “Hamdım, piştim, yandım.” teslisi ile en güzel şekilde ifade edilir. Bu yolun sonunda âşık kendisini feda eder. Sonunda bu aşk İlâhî aşka dönüşür. Tıpkı Kays'ın Mecnûn'a duyduğu aşk gibi. Beşeri aşktan İlâhî aşka dönüşen güzel bir hikâye.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿٧٢﴾ (Araf suresi 72. Ayet)

“Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler.”

“Belâ” kelimesi için yukarıda verilen ayetten yola çıkılarak yüce Allah “Elestü bi-rabbiküm?” yani “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sorduğunda yüce Allah'ın güzelliği karşısında bütün ruhlar “belâ” dediler. “Evet” anlamında. O güzelliği görüp de “evet” dememek ne mümkün. İşte o gün bugün

dünyadaki iyi kötü bütün imtihanlarımız “belâ” oldu. Yüce Allah insanoğlunu bundan ötürü olması gerek ki hep “belâlar” ile sınıyor. Belâlar ile kendisini bizlere hatırlatıyor.

71.Beyit

وَصَفِّ كَمَالٍ فِيكَ أَحْسَنُ صُورَةٍ
وَأَقْوَمُهَا فِي الْخَلْقِ مِنْهُ اسْتَمَدَّتْ

Beyit:

Ve vasfı kemâlin fîki ahsenu sûretin

Ve ekvemuhâ fi'l-halî minhu's-temeddeti

Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı.

Mânâ: Sendeki gizli ve en güzel sûretteki kemâl sıfatı hakkı için; o en güzel sûretin en düzgünü de insan unsurunun hilkatinde olandır ki o kemâl vasfından medet ister, işte bu sıfatla mevsuf olan kemâl hakkı için demektir.

Yüce Allah, Hz. Âdem'i (aleyhisselam) eşsiz ve benzersiz bir şekilde yaratmıştır. O'nun yaratılışı o kadar kusursuzdur ki, şeytan ona secde etmekten kaçınmıştır. Allah, madde üzerinden olduğu gibi sûret yönünden de eksiksizdir. “Allah, Âdem'i kendi sûretinde yarattı” hadisi, sahih bir hadistir. Bu hadisle ilgili farklı rivayetler ve yorumlar mevcuttur. Bazı alimler, “sûretihî” kelimesindeki “ه” harfini Allah'a yönlendirirken, diğer bazı alimler ise “sûret” kelimesinden hareketle, “İlâhî rahmetin en fazla insan üzerinde tecelli ettiği varlık olduğu” şeklinde bir yorumda bulunmuşlardır.

حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن همام عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال ثم خلق الله آدم وطوله ستون ذراعا ثم قال على أولئك من الملائكة فاستمع ما يحيونك تحيتك وتحية ذريتك فقال السلام عليكم فقالوا السلام الله الله فكل من يدخل الجنة على صورة آدم فلم يزل الخلق ينقص حتى الآن.

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini nakletti: Allah Âdem'i yarattı. O sırada boyu altmış zira idi. Daha sonra meleklerin (sözleri üzerine Âdem'e) Sana ve zürriyetine olan selamlarını işit, dedi. O da meleklerle “Es-Selamu aleykum” dedi, melekler dediler ki, selam (ın kaynağı) Allah'tır. Cennet'e giren herkes Âdem suretinde girecektir. Yaratma şimdiye kadar hâlâ da devam etmektedir.²

أخبرنا الفضل بن الحباب قال حدثنا إبراهيم بن بشار قال حدثنا سفیان عن ابن عجلان عن سعيد عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال ثم يقولن أحدكم قبح الله وجهك ووجه من أشبه وجهك فإن الله خلق آدم على صورته .

2 Buhârî, Sahîh, Enbiya , 1, (3/1210), İsti'zan, 1, (5/229); Muslim, Sahîh, El-Cenne ve Naimuha, 28, (2/1449); İbn Hibbân, Sahîh, Tarih, 1, (14/33).

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Sizden hiç kimse, Allah yüzünü ve yüzüne benzer yüzü çirkinleştirsün, demesin, Çünkü Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır.³

Allah, insanı yaratırken mükemmel bir sûrette yaratmıştır. İnsan bundan dolayı eşref-i mahlûkattır. Bu yüzden insan, Allah'ın rahmetinin en fazla tecelli ettiği varlıktır.

İnsanın yüzü Allah'ın aynasıdır. Her bir insanın yüzünde yüce Allah'ın bir mührü vardır. İnsanın yüzünde nur vardır. "Nur" ismi, esmâü'l-hüsnâdan olup Kur'an-ı Kerim'de birden fazla yerde geçmektedir. Bu kelime yüze atfedilip insan yüzünün aydınlık, parlak ve nurlu olduğuna delalet edilir. Bundan dolayı Allah'ın yaratmış olduğu eşref-i mahlûkata çirkin kavramı kullanılması uygun değildir.

حدثنا نصر بن علي الجهضمي حدثني أبي حدثنا المثني وحدثني محمد بن حاتم حدثنا عبد الرحمن بن مهدي عن المثني بن سعيد عن قتادة عن أبي أيوب عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم وفي حديث بن حاتم عن النبي صلى الله عليه وسلم قال ثم إذا قاتل أحدكم أخاه فليجتنب الوجه فإن الله خلق آدم على صورته.

Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Hz.Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: Sizden biri, bir kardeşiyle kavga ettiğinde yüzüne vurmaktan sakınsın. Çünkü Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır.⁴

Bu rivayette de insanın yüzüne vurulmasının hoş karşılanmadığı vurgulanmıştır. İnsanın yüzüne vurulduğunda Âdem (a.s.) yüzünü tahkir etmiş olursunuz. Çünkü Allah Hz. Âdem'i eşsiz ve benzersiz yaratmıştır. Burada aslında söylenmek istenilen, Allah Âdem'i yüzüne vurmuş olduğunuz kişinin biçiminde yaratmıştır. Bundan dolayı bu davranış tahkir edici bir davranış olmasından ötürü bir kişinin yüzüne vurulması hoş karşılanmamış ve yasaklanmıştır.

242. Beyit

فَكُلُّ مَلِيحٍ حُسْنُهُ مِنْ جَمَالِهَا مُعَارَ لَهْ أَوْ حُسْنُ كُلِّ مَلِيحَةٍ

Beyit:

Fe kullü melihin husnuhu min cemâliha

Muârun lehu ev husnu kulli melîhatin

Her güzellik O'ndandır.

3 İbn Hibbân, Sahîh, el-Hazar ve'l-İbaha, 8, (13/18); Heysemî, Mecmeu'z-zevaid, Edep, Nehy ani'd-Darp ale'l-Vech, (8/106).

4 Muslim, Sahîh, Edep, 115, (4/2017); Ahmed, Müsned, 2/244, 251, 434, 463, 519; Abdurrezak, Müsânef, El-Ukul, Bâbu darbi'n-Nîsâ ve'l-Hadem, No: 17950,17952, (9/444, 445).

Mânâ: Ey tâlib ve âşık, her güzelin güzelliği, her latîfin letâfeti O hazretin güzelliğinden ödünç alınmadır. Bütün güzellerin ve sevgililerin güzelliği de O hazretin mükemmel güzelliğinden âriyettir. O halde hakkânî ruh zulmânî olan cesedden aslına dönse insan bedeni güçsüz, çürük ve siyah bir kerpiç parçası olur.

Beyitte “melîh-hüsn-cemâl” kelimeleri bir arada kullanılarak “güzel, güzellik” kavramına vurgu yapılmıştır. O güzellik ise İlâhî güzelliktir.

Mâna olarak “hüsn” güzellik anlamına gelir. Zatındaki kemal, sadece Hak'ta bulunur. Dünyadaki tüm güzellikler, O'nun güzelliğinden kaynaklanır. “Hüsn,” İlâhî güzelliktir (Cebecioğlu, 2009, s. 85).

“Cemâl” kelimesi; güzel, güzellik, iç ve dış güzelliğini ifâde eder. Cemâl, Allah'ın müşâhede-i ilmiyye olarak, kendi Zâtında ilk müşâhede ettiği ezeli bir sıfattır. O, müşâhede-i ayniyye olarak yarattıklarında bu sıfatı görmek diledi, bunun üzerine ayna gibi kendi cemâlinin aynını görmek üzere âlemi yarattı. Kâşânî konuyla ilgili olarak şöyle devam eder: Cemâl; Allah'ın, Zâtı için vechi ile tecellî etmesidir (Cebecioğlu, 2009, s. 62).

Güzellik kavramı göreceli bir kavramdır. Kişiden kişiye değişir. Güzellik, bir çehrede veya vücutta var olan gözle görülen bir kavram değildir. Bu güzellik öyle bir güzelliktir ki her şey güzelliğini O'ndan alır. Gerek canlı gerek cansız varlık olsun. Her şeyin kaynağı O'dur. “O” İlâhî yaratıcıdır.

Tüm güzellikler, Hakk'ın güzelliğinin açığa çıkmasıdır. Bu nedenle, bir kişinin güzel yüzüne duyulan hayranlık, sadece kendi dışsal güzelliğinden kaynaklanmaz. Bu güzellik, ona verilen güzelliklerin gerçek güzelinden gelir. Bu nedenle, suretteki güzelliklere takılıp kalmak, yaratıcıyı düşünmemek büyük bir suç ve günah olarak değerlendirilmelidir. Aslında, geçici olan dünyevi güzelliklere duyulan hayranlık, akıl tarafından önerilmeyen bir davranıştır. Bizi büyüleyen bir güzellik karşısında “Şekil verenlerin, sûret yaratana en güzeli olan Allah'ın şânı dikkatle bak ki, ne yücedir [Mü'minûn, 23/14].” âyetini hatırlayacağız. Zira tüm güzellikler aslında O'na aittir. Güzel yüzlerde, yaratıcının harika sıfatlarını görmek ve O'na hayran olmak, Hakk'ın gerçek müminlere bahşettiği bir lütuf ve ihsandır (Can, 2006, s. 183).

Sokrates'in “Güzelliğin özü” olarak adlandırdığı bu güzellik, aslında “Allah'ın güzelliği”dir. Kur'an'da insanın fitratında bulunan “güzel olma”, “güzelliği fark etme” ve “güzelliğe meyil etme” duygularına uygun olarak, hem iyilik hem de güzellik anlamına gelen “hüsn” kökünden türeyen kelimelerle estetiğe vurgu, toplamda iki yüz dört ayette yapılmaktadır. Ayrıca, güzellik anlamına gelen “cemal” kökünden türeyen kelimeler de sekiz ayette zikredilmiştir (Yargıcı, 2016, s. 106-107).

Fiziksel anlamda ise güzellik kavramını destekleyen bir ayetle konuyu izah etmek gerekirse “Biz insanı en güzel şekilde yarattık.” (Tin suresi 4. ayet) ayetinden yola çıkılarak bilindiği üzere göze hitap eden ilk şey fiziksel olarak insanın dış güzelliğidir. Daha sonra insanın iç güzelliği gelir. Şüphesiz ki yaratılan varlıklar içerisinde en güzeli insandır. Ancak insanoğlundaki bu güzellik ebedi değildir. İnsandaki bu güzellik ölümle birlikte sona erer. Ancak güzel yaratılış, dünya döndüğü sürece devam eder. Bu yorumlardan yola çıkılarak insanın güzelliği, güzel yaratılışı ve sonsuz güzellik sahibi olan İlâhî yaratıcıyı sembolize eder.

350.Beyit

وَنَفْسِي لَمْ تَجْزَعْ بِإِتْلَافِهَا أَسَىٰ وَلَوْ جَزَعَتْ كَأَنْتَ بَغَيْرِي تَأْسَتْ

Beyit:

Ve nefsiye lem tecza' bi-itlâfihâ esen

Ve lev cezi'at kânet bi-ğayri teesset

Kahrın da hoş lutfun da...

Mânâ: Mahbûbenin ahkâmının cereyânı altında itminan üzere ve nefislerinin sükûnetini hikâye ederek şikâyette bulduklarını sabrın acılığını yudumlayışlarını, zorluklara göğüs germede ayak direyişlerini rivayet edip buyururlar ki: O hazretin muhabbeti benim nefsimi öldürmemle hüzn bakımında şikâyet veya korkuya yol açmadı. Eğer tahammül ve sabır gösterme konusunda nefsim şikâyet etseydi, şikâyet ve korkuda benden başka olan âşıklara uymuş olurdu. Şikâyet ve korkuda nasıl uyabilirim ki, mahbûbdan gelen safâ olarak görürüm.

Aşk, Arapça kökenli bir kavram olup aşırı sevgiyi ifade eder. Bu duygu, hem maddi hem de manevi düzlemlerde ortaya çıkabilir. Maddi aşk, genellikle bir kadının dışsal özellikleri, zevk ve cinsel çekiciliğe dayalı olarak tanımlanır. Bu tür aşk, tipik olarak platonik veya hayali bir nitelik taşır (Platonik). Şairlerin aşk anlayışı genellikle mecazidir. Gerçek aşk ise, Allah'a duyulan aşktır.

Cenab-ı Hak bir kudsi hadiste, “Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi arzu ettim, âlemi yarattım” buyurmaktadır ki ilâhî aşkın kaynağı budur. Allah'ı tanımak ve bilmek, sadece aşk vasıtasıyla mümkündür. Allah'ı gerçekten seven bir kişi, O'nun yarattıklarını aynı ölçüde sevgiyle kucaklar. Bu sevgi, sadece güzelliklere değil, güzellik ilkesine yöneliktir. Herkesi ve her şeyi sevmeyi içerir. Varlıklarda görülen Allah'ın sanatını, kudretini, rahmetini ve

lütfunu dikkatle gözlemlemektir. Bu aşk, zaman zaman “mecâzî aşk” aracılığıyla da elde edilebilir. Bu nedenle “mecâzî aşk, gerçek aşkın köprüsüdür” ifadesi ortaya çıkarılmıştır. Gerçek aşka ulaşmak ise sadece ilimle mümkün değildir (Cebecioğlu, 2009, s. 33).

Tasavvufa göre, aşkın mahiyeti doğası gereği zorluk ve acı anlamına gelir. Bu, ne azabın ve zulmün eksilmesiyle ne de lütufların ve ihsanların artmasıyla değişmez. Aşkta, sıkıntı temel bir unsur olarak kabul edilir. Rahatlık geçici bir durumken, gerçek rahatlık asla mümkün değildir. Sıkıntılar, mutlak varlığa yakınlığın bir belirtisidir. Bu, sevilenleri sıkıntılarla sınayarak ve olgunlaştırarak gerçekleşir. En büyük zorluklara maruz kalanlar genellikle peygamberler ve velilerdir. Cefa, aşkın besin kaynağıdır ve aşkı güçlendirir. Âşıklar, sevgilileri için çekilen zorlukları arzu ederler. Çünkü cefa, onun varlığını anlamak ve ona ilgi göstermek anlamına gelir. Bu, arzulan bir durumdur ve âşık için bir lütuf olarak kabul edilir. Asıl sorun, hiçbir şekilde zorluk yaşamamaktır. Bu nedenle, âşık sevgilisinin güzelliklerini içsel bir şekilde düşündüğünde, zorlukları bile hissetmez. Çünkü âşık, sevgilisinin iradesine tamamen teslim olmuştur. Onun güzelliği, bir tokat hissettirmemeli, dayanılmalı veya bu durumdan zevk alınmalıdır. Her şey ondan kaynaklandığına göre, nimetleri kadar zorluklarına da hoşgörülle yaklaşabilmelidir (Üstüner, 2008, s. 282).

Fâni dünyada, Allah yolunda çekilen sıkıntılara, zorluklara katlanmak insanoğlunun imtihanıdır. İnsanoğlu, nasıl ki Allah’tan gelen güzelliklere şükrediyorsa Allah’tan gelen belâ ve sıkıntıları da sabır ve metanetle karşılamalıdır. Bilmelidir ki Allah, sevdiği kulunu sınar, sevdiği kuluna dert verir. Kul yani âşık, bu dert ve sıkıntılarla mücadelesi karşısında Allah onu bazı güzelliklerle mükâfatlandırır. Âşık, maşukundan gelen her türlü iyiliklere, güzelliklere razı geldiği gibi musibete ve şerlere razıdır. Bir an bile bu şerlerden dolayı şikâyetçi olmaz. Çünkü bu musibetler, şerler âşığı olgunlaştırır, Allah’a yakınlaştırır.

*Cana cefa kıl ya vefa
Kahrın da hoş, lutfun da hoş,
Ya dert gönder ya deva,
Kahrında hoş, lutfun da hoş.*

Yûnus Emre’nin bu dörtlüğünde, âşığın sadakatinin, lütuf ve dermanının hoş olduğu kadar, zorlukların, sıkıntılarının ve kahrın da hoş olduğu ifade edilmiştir.

Sonuç

Sultânü'l-âşıkîn olarak bilinen Arap edebiyatının tasavvuf şiiri denildiği zaman ilk akla gelen isimlerden biri İbnü'l-Fârız’dır. İbnü'l-Fârız’ın en önemli

şiiiri daha çok “el-Kasîdetü't-tâiyye” veya “et-Tâiyyetü'l-kübrâ” olarak bilinen kasidesidir. Çalışmamıza konu olan ve Arapça olarak kaleme alınan bu kasideyi 16.yüzyılın önemli mutasavvıflarından İsmâil Rusûhî Ankaravî tarafından “el-Makâsıd-ı aliyye fî şerhi't-Tâiyye” isimli eseri şerh edilmiştir.

“el-Makâsıd-ı aliyye fî şerhi't-Tâiyye” duygu ve düşünce derinlikleri oldukça önemli olan iki önemli düşünürün bir araya gelerek okunması ve ele alınması açısından son derece önemli bir kaynaktır. Kitaptan örneklem olarak alınan 3.beyit,49.beyit,71.beyit,242.beyit ve 350.beyitin tarafımızda şerhleri yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, beyitlerin Arapça okunuşu sunularak akabinde manaları verilir şerh edilmiştir. Şerh edilirken klasik Türk edebiyatının olmazsa olmaz kaynaklarından olan âyet ve hadislerden de yer yer destek alınarak beyitler yorumlanmıştır.

Söz konusu çalışma, beyitlerin tasavvufî bağlamda inceleme yapılması alanında ilk olma özelliğine sahiptir. Ayrıca beyitlerin Arapça okunuşu verilerek hem Arap Dili edebiyatı alanına hem de Türk edebiyatı alanına katkı sağları mahiyette bir çalışmadır.

Kaynakça

- CAN, Ş. (2006). *Mevlâna Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyatı.
- CEBECİOĞLU, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yay.
- DEMİRCİ, M. (haz.). (2008). *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi-Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Taiyye- İsmail Rusûhî Ankaravî*. İstanbul: Vefa Yayınları.
- KARAYAZI, N. (2020). Fuzûlî'nin Rind ü Zâhid'i Örneğinde Tasavvufta Vahdet Düşüncesi. *Rumelide Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 380-405.
- KILIÇ, M. (2012). *Tasavvufa Giriş*. İstanbul: Sufi Kitap.
- KURNAZ, C.(1996). “Gönül”. *İslâm Ansiklopedisi*, 14, 150-152. İstanbul: TDV.
- PALA, İ. (2017). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- TÜRER, O. (2011). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınları.
- ÜSTÜNER, K. (2008). *XIV. ve XV. Yüzyıl Divanlarında Tasavvuf. TÜBAR-XXIV*.
- YARGICI, A. (2016). Yozlaştırılan Bir Kavram: Estetik. *Şehir ve İrfan*, 104-111.
- YETİK, E. (1991) . “Ankaravî, İsmâil Rusûhî”. *İslam Ansiklopedisi*, 3, 211-213. İstanbul: TDV.

